

Innstilling fra Undersøkelseskommisjonen av 1945.

Bilag. Bind II. Side 309-10.

De siste dagene.

Statsministeren la fram det som på denne dag var hovedsaken, idet han uttalte (Statsrådsprotokollen, 7. juni 1940 s. 4-8)+

" Etter tyskernes overfall på Norge 9. april besluttet Stortinget i møte på Hamar samme dag at Norges selvstendighet og frihet skulle forsvares. Stotingspresident Hambro uttalte ved stortingsmötets avslutning på Elverum samme dag at det var av den störste betydning å opprettholde den lovlige norske regjeringsmakt, selv om denne skalmatte utöves fra et ~~xxxxx~~ stedet utenfor ~~Nxxxx~~ landets grenser. Kongen, Kronprinsen og Regjeringen må ikke på noen måte falle i fiendens hender. Det ble ~~ikk~~ ikke fra noe hold reist noen innvending mot denne uttalelse som derfor er å betrakte som yttrykk for Stortingets oppfatning.

Kampen mot fienden har vært fört i samsvar med Stortingets vedtak. Vi har fått stötte og hjelp militärt og materielt fra de allierte vestmakters side. Uten denne stötte hadde det ikke vært mulig å opprettholde forsvaret i den utstrekning som har vært gjort hittil.

Stillingen for de allierte i Frankrike og Belgia er imidlertid slik at de ikke lenger kan yte Norge noen militär hjelp, og at hele deres hærstyrke, både til lands, til sjös og i luften vil bli dratt tilbake så snart som mulig.

Under disse forhold, og fordi det har vist seg umulig å skaffe hæren den nödvendige ammunisjon og annet krigsmateriell, vil det være håplöst for Norge å fortsette krigen.

For imidlertid å gjøre et försök på å bevare den del av Norge som ennå er fritt, har regjeringen gjennom den svenske utenriksminister sökt å få i gang forhandlinger med Tyskland om fastsettelse av en demarkasjonslinje mellom den okkuperte og den frie del av Norge, slik at fiendtlighetene mellom de to deler av landet skulle innstilles, og at alle utenlandske tropper skulle trekkes tilbake nordenfor denne linje. Den svenske utenriksminister har erklært seg villig til å söka få en sånn ordning istand. Vi har tilbudt at i tilfelle ordningen med en demarkasjonslinje kunne bli akseptert, ville vi ikke ha noe imot at svenske tropper övertok bevoktningen på begge sider av denne linje. Dette försök fra vår side på å stanse krigens ödeleggelser i Nord-Norge og samtidig bevare Nord-Norge under norsk administrasjon har imidlertid ikke fört fram.

Forsvarsjefen, Kommanderende General Ruge, har anbefalt at Kongen Kronprinsen og Regjeringen nå forlater landet.

Under henvisning til de för refererte uttalelser fra stortingspresidenten på Stortingets möte på Elverum og fra Kommanderende General, finner Regjeringen å måtte tilråde Kongen, Kronprinsen og Regjeringen Stortingets President og så mange av de embetsmenn som har fulgt med Regjeringe, og av Armén, Marinen og Luftvåpenets offiserer som mulig flytter over til et alliert land, for derfra å opprettholde den lovlige regjeringsmakt for Norge. Vi mener at en sånn flytning vil være av den störste betydning for framtiden, for så lenge som Kongen og Regjeringen fortsetter sin virksomhet i et fritt land, så lenge vil det være vanskelig for fienden å kunne etablere en lovlig regjering i Norge.

På Regjeringens vegne tillater jeg meg derfor å innstille ti Deres Majestet

åt Kongen, Kronprinsen og Regjeringen flytter til et alliert land. og bekjentgjör ~~fxk~~ det for almenheten ved en proklamasjon som senere vil bli fremlagt."

Kongen bifalt innstillingen.

V A R D E N 8. desbr. 1947.

N E R I V A L E N legg fram sensasjonelle ting om Riksråds-tingingane i 1940.

Det var Högsterettsjustitiarius P Å L B E R G og Biskop B E R G G R A V som den 17. juni ville ein skulle beda H.M. Kongen om å abdisera.

Sorenskrivar Ole H A R B E K har funne nye notatar som gjev Neri Valen medhald.-----

Högsterettsadv. Annæus Schjöldt, Oslo, har, som tidligare nemd i Varden skrive ei framstilling som er send Protokoll-nemdi i Stortinget, og som no er prenta, der han gjer nærmere greie for riksrådtingingane i 1940. Som vedlegg til denne framstillinga har Neri Valen skrive "Merknader om nokre feil og mistak i den faktiske framstilling frå Undersøkelseskommisjonen av 1945 når det gjeld riksrådsforhandlingane." Me har fenge lov til å offentliggjera hr. Valens utgreiding, og tek idag avsnittet "Konferansen på fylkesmann Christensens kontor 17. juni kl. 17-18." Dei andre avsnitt kjem dei nærmeste dagane.

"

"I Bilag bd. III heiter det side 59 at konferansen på fylkesmann Christensens kontor den 17. juni mellom kl. 17 og 18 var "en nokså tilfeldig sammenkomst" og dei som var tilstades, "drøftet muligheter, slengte frem forslag, skrev utkast som kanskje kunne drøftes, kanskje aldri komme lenger enn til private kladder...De utkast som ble laget under disse forhold, kan ikke oppfattes som dokumenter, skikket til grunnlag for politiske drøftelser, men som öieblikksbilleder av personlige stemninger." *galt*

Dette er eit heilt ybilete av konferansen.

I plenumsmöte ved middagstid den 17., för förhandlerane gikk til dr. Delbrügge- der dei var tilsagt kl. 16,15- var det avtalt at nytt plenumsmöte skulde haldas kl. 18.

I mötet med Delbrügge fekk förhandlerane- Presidentskapet og Berggrav-Delbrügges framlegg til avtale, og elles la Delbrügge overfor förhandlerane sterk vekt på Frankrikes kapitulasjon den dagen.

Frå mötet med Delbrugge gjekk samlar til fylkesmann Christensens kontor for å dryfte situasjonen og fyrebu plenumsmötet kl. 18. På Christensens kontor var også sorenskriver Harbek. Vidare kom Pål Berg tilstades. Tilstades i konferansen var såleis Presidentskapet, Christense, Harbek, Berggrav og Berg.

Jahr og Børøe som professor Steen nevner var ikkje med i konferansen. Men etter Jahns dagbok kom Jahn på veg til plenumsmötet kl. 18. innom Christensens kontor ved den tid konferansen slutta. Mögeleg var også Børøe innom kontoret på same tid.

Konferansen som vara omlag en time, frå ca. kl. 17 til 18, gikk for seg i rolege, verdige former.

For det fyrste blei alle gjort kjent med dr. Delbrugges nye framlegg. Og tolken, dr. Brodersen, fekk til oppgäve å settja framlegget on til norsk og å få det mangfaldiggjort til plenumsmötet kl. 18.

So heldt biskop Berggrav, at han förstod uttalelsane frå dr. Delbrugge slik at tyskarane önskte ein separatfred med oss. Og han meinte at slik som stoda var no, burde ein gå inn for fredsslutning. Med utgangspunkt i det framlegget dr. Delbrugge hadde levert oss, laga Berggrav utkast til eit framlegg frå norsk stde med fullmakt frå riksrådet til å slutte fred med Tykland.

Ingen av oss andre som hadde vore med i mötet hjå Delbrugge hadde forstått han på den måten. Og ingen av Presidentskapet var samd med Berggrav i at det ville vara önskjeleg med fredsunderhandlingar no. Dreimot stodde Pål Berg framlegget. Berggrav heldt også fram at det fylgde av seg sjölv at med ei fredsslutning no kunne ikkje Kongen koma tilbake, og den helligaste ordning ville då vara at han abdiserte frivillig. I det vidare ordskifte ba Pål Berg fylkesmann Christensen formeldt om ordet (sidan me var samla på Christensens kontor), og Pål Berg heldt eit innlegg i

høytidselege former. Innhaldet var at situasjonen ute i verda med Frankrikes nederlag førde med seg at også me måtte følgje ei anna line enn hittill. Difor vilde han stø framlegget om ei fredsslutning med Tyskland. Politisk var situasjonen no ein heilt annan enn om morgonen og me kom no heller ikkje forbi å skillja oss med kongen. Han understreka dette med å seggja: "No er det slutt med jussen, det er politik det gjelder." Og når situasjonen var den vilde han tilrå og sende telegrafisk opmodning til kongen om å abdisere. Han baud seg til å gå til den svenske minister og røkja etter om det vilde vera høve til å få sende et slikt telegram.

Eg ser enno for meg Paal Berg sittjande på ein stol bortmed vindauga i Christensens kontor og halda denne talen. Den gjorde et sterkt inntrykk på oss alle.

I tilslutning til det som Berggrav og Berg hadde halde fram forma Berggrav dette framlegget (som eg har mellom papira mine frå denne konfe ansen):

"Stortingets Presidentskap telegraferer straks til Kongen og henstiller til ham at han i forståelse av den nåværende politiske og militære situasjon, og for å sikre det Norske folks uavhengighet, gir avkall for sig og sin sønn på sine forfatningsmessige funksjoner".

Framlegget er utforma i nær tilknytning til pkt.3 i dr. Dellbrügges framlegg.

Ingen av Presidentskapet og heller ikke Christensen eller Harbek ga noko tilslutning til dei synsmåtar som var halde fra av Berggrav og Berg. Men når desse to gjekk so sterkt inn for ei fredsslutning no og med dei fylgjer som dette måtte få for kongespørsmålet var det klart at desse spørsmål måtte leggjast fram for plenumsrådet kl.18. En så difor nærare på utforminga av Berggravs to framlegg før dei blei mangfaldiggjort til å bli lagt fram i plenumsrådet. Ein meinte også at før plenumsrådet dryfte desse spørsmål burde det vera heilt på det rene om det var so at dr. Dellbrügge hadde meint å invitere til underhandlingar um sær-fred. Då difor Berggrav nemnde at han, som eit heilt personlig tiltak, underhand kunne røkje etter hjå Dellbrügge, gav me andre vår tilslutning til det. Men Moseid var imot også ei slik underhandsføling hjå Dellbrügge. Alle slutta seg til framlegget frå Berg, om at han skulde gå til den svenske minister for å få på det rene om det var teknisk mogeleg å få sende telegram til Kongen, slik som Berggrav og Berg hadde gjort framlegg om.

Dermed var konferansen slutt.

Konferansen var som dei andre konferanser forhandlerane hadde i desse dagar ofte saman med fylkesmann Christensen og sorenskriver Harbek. På desse konferansar blei dei framlegga utforma som ein tenkte å komma med til tyskerane. Slike framlegg blei så lagt fram i plenumsrådet til godkjenning. På denne måten var det t.d. same dagen gjenge fram med fråse, na til dr. Dellbrügge om Elverumsfullmakta.

Berggravs to framlegg bæi på same måten som dr. Dellbrügges framlegg mangfaldiggjort til plenumsrådet kl.18. og der referert av møtestyreren president Magnus Nilssen.

Etter Gunnar Jahns dagbok heiter det frå plenumsrådet "henimot kl.18,30" at der ga Magnus Nilssen utgreiding om konferansen på Christensens kontor straks før: ".....og der hadde Berggrav fremlagt et eget forslag om fredsslutning og også foreslått at man skulle søke den svenske legasjon og få sendefølgende telegram til Kongen fra Stortingets Presidentskap:

"Stortingets Presidentskap telegraferer straks til Kongen og henstiller til ham at han i forståelse av den nåværende politiske situasjon og for å sikre det norske folks uavhengighet, gir avkald for seg og sin søn på sine forfatningsmessige funksjoner."

Berggrav var gått til Dellbrügge med sitt fredsforslag og Pål Berg var gått til den svenske minister med forslaget ~~til~~ om henvendelse til Kongen.-(Bonnevie: Røyesterett og riksrådsforhandlingene, s.30.)

Adv. Stray har notet fra same plenumsmöte: "Berggrav foreslår at vi skal telegrafere til Kongen med anmodning at han skal frast seg sine forfatningsrettslige funksjoner for seg og sin sønn- komme i forkjøpet med andre ord."

Mellom papira mine fra 1940 har eg både fredsframlegget og framlegget om telegrammet til Kongen, og på dette siste har eg dem gong notetr at det er Berggravs framlegg.

Utgangspunktet for Berggravs framlegg var at tyskarane ønskte separat fred med oss. Då han hjå Delbrugge fekk opplyst at det var eit mistak, kom han tilbake til plenumsmötet og sa frå at då fall grunnlaget for hans framlegg burt.

Mötet gjekk difor over til å diskutere dr. Delbrugges framlegg.

På s. 60 i Bilag Bind III er Berggravs referat frå konferansen kl. 17-18 sitert med merknad om at det "ble nedtegnet under mötene". Men just i motsetning til det meste av Berggravs referat, so skil dette avshitt seg ut og gjev ikke att direkte tale, men ber i si form klårt vitnemål om att det er ei oversym laga etterpå.

Etter opmoing frå presidentskapet arbeidde dr. Brodersen fyrst i juli 1940 ut eit f y r s t e referat frå forhandlingane med tyskerane. Dre heiter om konferansen den 17. juni:

"Under disse dröftelser tok Höyesterettsjustitiarius Pål Berg klårt det standpunkt at begivenhetene ute i verden, Frankrikes nederlag, nödvendigvis også vilde före til at vi måtte följge en annen linje enn hittil. Politisk er situasjonen for Norge en helt annen änn i morges. Derfor er det min plikt å si til fylkesmannen at situasjonen nå er den at vi p o l i t i s k sett ikke kommer forbi og måtte skille oss av med kongen. Det er slutt med jussen nå. Han vilde derfor tilrå at det ble sendt en telegrafisk henstilling til Konge om å abdisere frivillig."

I Bilag Bind III s. 63 i ei fotnote stend at i Neri Valens eksemplar av dr. Brodersens fyrste oversiktsreferat er skrive med blyant i margen og seinere stryke over: "Dette var under forutsetning av fredsunderhandling." Til dette er å opplyse at litt ut i juli 1940 då medlemene av presidentskapet fekk dette Brodersens referat til gjennemsyn, tok me det med kvar til deg for å gå det gjenom. Eg fann då at den siterte s setningen budde koma som tillegg til referatet for å gjeva eit fullt og heilt bilete av det som hende og noterte det i margen på mitt eksemplar. Då me dagen etter diskuterte referatet i presidentskapdmötet var me alle samde om at dei uttalsor som referatet nemner at Pål Berg kom med, var heilt rett attgjevne. Me var likeeins samde om at det eg hadde notert om fredsunderhandlingar som ein fyresetnad, burde koma med. Men istaden for den form eg hadde notert ble me samde om at avsnittet skulde innleias med: "Under dröftelsene av mulighetene for en norsk tysk sår-fred tok höyesterettsjustitiarius". Eg retta so referatet i samsva med dette og strauk samstundes mitt fyrste framlegg som stod i margen. I Moseids eksemplar av referatet er ogso den vedtekne endring av referatet gjort.

Det var solais eftter dröfting og vel gjenneomtenkt at Presidentskape i juli 1940 godkjende referatet av Paal Bergs tale under konferansen på Christensens kontor, slik som den er gjeven att i dette fyrste Brodersens referat.

I bilaget heiter det (sjå bilag bind III, side 65): Da det er på de rene at Berg i politikernes möte meddelte at den svenske minister hadde avslått äxxx å formidle en slik hevendelse ...". Slik melding blev ikkje gjeven i plenumsmötet eller til Præidentskapet. Ikkje noko medlem av Presidentskapet hadde kjennskap til at det var vanskar med å få sendt eits slikt telegram för ein fekk opplysning om det gjenneom Kommissjonen.

I bilag bind III side 61 blir det opplyst at Paal Berg i dagboka si har skrivi at han " antydte som en siste utvei" å gjeva Kongen höve til å abdisera friviljug. Og side 63 er gjeve att den svenske ministers referat av det som Paal Berg fortalde til ham under samtala den 17. juni.

Til full forståeing av den form som dagboksnotatet og samtalen med den svenske minister har fått kan tene Gunnar Jahns brev til Undersökelses-kommisjonen av desember 1946 (attgjeve i Dagbladet). Jahn fortel der qt han kom tilstades den 17 juni kl. 18 i konferansen på fylk smann Christensens kontor, sette seg ved sia av Paal Berg og spurde så han om kva som gjekk for sig. So heiter det: " Da jeg fikk vite om Berggravs aksjon sa jeg til xxx Paal Berg: Har dere mistet forstanden? ".

Paal Berg sier så til meg: "Men stillingen er nå en annen når Frankrike har kapitulert". Jeg svarte Paal Berg: "Det kan da ikke bety noe for vår innstilling. Vi må holde vår linje, forstår du ikke det". Til det svarte Paal Berg ikke noe".

Rett fra denne samtale gikk Paal Berg til den svenske ministert.

Eg har sendt det som foranfor er skrive under IV av desse "Merknader" til srenskriver "Arbeid", som har sendt meg dette brevet:

"Jeg har efter Deres anmodning i eet gjennem avsnitt IV i Deres utkast til "merknader".

Angående avsnitt IV i disse merknader skal jeg nevne at jeg for min del blev innkalt til konferansen på fylkesmann Christensens kontor den 17. juni kl. 17. Det er vel sansynlig at også andre av dem som var tilstede, var innkalt, da det vanskelig kan tenkes at de tilfeldigvis kom til fylkesmannens kontor ved 17 tiden, når "plenumsmötet" var berammet til kl. 18.

Jeg kan i det store og hele bekrefte riktigheten av Deres fremstilling ang konferansen på fylkesmann Christensens kontor. Jeg kan dog ikke huske om alle detaljer er riktig. Således vil jeg nevne at jeg ikke kan si noe om ^{hvorefter} justitiarius Paal Berg direkte uttalte at han vilde tilrå å sende telegrafisk anmodning til Kongen om å abdisere. "erimot" tilbød han sig til å gå til den svenske minister for å undersøke om det var anledning til over Stockholm å få sendt et telegram til Kongen. Jeg har aldrig hørt at den svenske minister avsto å formidle en henvendelse til Kongen. Jeg husker også godt justitiarius Bergs uttalelse om at nu er det ikke juss, men politikk det gjelder. Som jeg har forklart for Undersekkelæskommissjonen festet jeg mig spesielt ved justitiarius Bergs uttalelse neste dag (18 juni) - om at han frarådet henvendelse til Kongen fordi jeg den foregående dags eftermiddag hadde forstått ham slik at han da hadde en annen oppfattning. Jeg fant i vinter noen av mine papirer fra 1940, deriblant vedlagte maskinskrevne ark (en gjennemslagskopi) med overskrift: "Biskop, argrave notis 17.6.1940 (etter kl. 19)". Om dette var et utkast som allerede var fremlagt under konferansen hos fylkesmann Christensen kan jeg ikke si".

Lilleström, den 10. juni 1947

Arbödigt
Ole F. Harbek
sign.

Notisen er det "Berggrava" framlegg om telegram til Kongen som eg har sitert foranfor fra mine papir.

Nationen den 20/9-46.

Den britiske regjering takker norske borgere for deres krigsinnsats på britisk territorium. Brevveksling mellom den britiske ambassade og Kong Haakon.

En brevveksling har funnet sted mellom den britiske ambassadør i Oslo, sir Laurence Collier og H. M. Kong Haakon. Sir Laurence sendte Hans Majestet følgende skrivelse:

Deres Majestet.

Ku da demobiliseringen av de britiske tropper som kjempet i den siste krig i det vesentlige er avsluttet, ønsker min regjering offentlig å gi uttrykk for sin takk til de norske borgere som frivillig deltok i de britiske krigsanstrengelser ved tjenestegjøring i de britiske styrker eller sivilt krigsarbeid på britisk territorium.

Da det ikke ville være praktisk mulig å takke hver enkelt av de frivillige, tillater jeg mig med den norske regjerings billigelse å sende Deres Majestet dette brev, idet jeg håper at det vil behage Dem å tillate det offentliggjort, så Deres undersåtter kan få vite at de av dem som frivillig ytet mitt land sine tjenester i nødens stund, ikke er blitt glemt av dem som de hjalp frem til seier.

Jeg har den ære å forbli, med den største aktelse, Deres Majestets ærbødigste, underdanige tjener.

Laurence Collier.

Kong Haakon sendte følgende svar:

Herr Ambassadør.

Det er med stor glæde jeg har mottatt Deres skriv av 20. ds. hvori De har hatt den godhet, på Deres regjerings vegne, å fremføre dennes takk til de norske borgere som frivillig gjorde frivillig tjeneste i de britiske styrker eller i sivilt krigsarbeid på britisk territorium under den siste krig.

Idet jeg takker Dem for denne meddelelse, som jeg gjerne vil tillate offentliggjort, vil jeg samtidig på min side få uttale min egen og mitt folks dype takknemlighet for den store bistand det britiske samveldet så uforbeholdent ytet Norge i dets tunge kamp, og som gjorde det naturlig at mine landsmenn deltok i de britiske krigsanstrengelser så langt som mulig det var mulig.

Deres hengivne

Haakon R.